

Lev Kreft, Ljubljana

Republika i sloboda

U jeziku kojim govorim i u demokraciji o kojoj govorim djelimično sam neobrazovan, a djelimično neodgojen, pa molim za ispriku.

U kolovožu 2003. godine bio sam na dvadeset i prvom svjetskom kongresu filozofije u Istanbulu. Umjesto na akademske filozofe koji govore o svojim uobičajeno najomiljenijim stvarima, naišao sam na veliki broj angažiranih i strastvenih analitičara konkretne političke situacije u svijetu, koji se u iznenađujuće velikom broju bave traženjem spasonosnog rješenja za globalno čovječanstvo i pripadajuće mu brige i poteškoće. Jedanaesti rujan je spomenut više puta negoli sva imena starih velikana filozofije zajedno, rat i okupacija Iraka češće od svih osnovnih filozofskih koncepata skupa, te je ponuđeno toliko rješenja u vidu konkretnih institucija i političkih poteza potrebnih za reformu globalnog političkog, ekonomskog i kulturnog sistema, da bi se filozofija mogla smatrati novom globalnom farmaceutskom industrijom. Sa svijetom stvari moraju stajati veoma loše, ako se i filozofija trudi biti od koristi proizvođači *ready-made* uputstva za baratanje čovječanstvom i planetom. Tako nastaje utisak da se suvremena filozofija sve više bavi političkom filozofijom suvremenosti, te da u tom poslu barata suprotstavljanjem kozmopolitske demokracije svekolikog čovječanstva globalnom Imperiju jedne nacionalne države. Čini se da su to dva konkurentna načina stvaranja globalne stabilnosti, sigurnosti, razvoja i blagostanja, te da oni konkuriraju kao odgovori na pitanje o kojemu više nitko ne sumnja da se postavilo kao najaktualnije političko pitanje sadašnjice: upravljanje globalnim društvom i planetom.

Upravo to i jest globalizam: mjerenje snage i vještine u sukobu za upravljanje i korištenje čovječanstva i planete u trenutku kada je takvo ovladavanje cjelokupnog čovječanstva i planete realna mogućnost. Današnja razlika od ranijih vremena, ipak, nije samo u kvantitetu povezanosti i međuovisnosti. Novi je kvalitet u kontradikciji između postojeće međuovisnosti, koja traži globalno javno uređenje, i odsustva takvog uređenja, što proizrokuje da globalizam predstavlja prije svega veliki rizik i nesigurnost, a ne mogućnost prevladavanja jedne od ranije postojećih razgraničenosti i ograničenosti čovječanstva. Naprotiv, čak se uveliko rađa novo razgraničenje i ograničenost, jer različiti nazivi za globalni sukob (civilizacija i barbarstvo, Jihad i McWorld i slično) nisu nevine metafore, već striktno ekstrapolacije postojećih trendova. U ovom se trenutku, dakle, ne radi o ekspanziji civilizacije, ili o ekspanziji demokracije, nego se radi o ne-javnom upravljanju i korištenju čovječanstva i planete, te o sukobu za položaj hegmona u takvoj globalnoj strukturi. Naravno da to ima određene veze s demokracijom, jer se, kako se pokazalo i u Istanbulu, u ime postignutog stupnja građanskih i ljudskih prava u najrazvijenijim i najbogatijim zemljama očekuje da bi budući svjetski poredak trebao biti *globalna demokracija*. Pošto bi ona morala biti civilizacijski sveobuhvatna, a ne ograničena, morala bi u isto vrijeme predstavljati i Imperij. Globalni poredak, u tim

projekcijama, jest demokratski Imperij koja na cjelokupnoj planeti jamči određenu razinu slobodâ i pravâ, a prije svega (što, na kraju krajeva, slobode i pravâ i pretpostavljaju) nudi sigurnost, posebno u odnosu na sve one koji bi mogli ugroziti slobode i pravâ, pa i sam globalni poredak. Takva je predstava o globalnom demokratskom Imperiju, bar što se tiče trenutnih stvarnih kretanja, jedna apstrakcija, možda i iluzija, ishitreni produžetak na globalni nivo jednog sistema koji je nastao i uspio kao jedna od institucionalnih crta moderne nacionalne države. Naravno, posebno smo mi filozofi na neki način dužni nastavljati tradiciju Kantova *ius cosmopolitanum*, koji povezuje odrasle imućne muškarce raznih nacija u globalnu republiku, odnosno republikanski savez država. Ali najviše do čega se tim putem do sada stvarno došlo, jesu Društvo Naroda i Organizacija Ujedinjenih Naroda; prvo je palo kada je trebalo osuditi napad na jednu afričku zemlju, drugo je sada proglašeno beznačajnim jer nije sposobno podržati Sjedinjene Američke Države u obrani njihove i naše zajedničke sigurnosti, ili je pak proglašeno besmislenim jer nije sposobno stati na put samovolji Sjedinjenih Američkih Država. OUN je, izgleda, samo pomoćna institucija svjetskog sistema proizašlog iz Drugoga svjetskog rata i u kome se odražavala, ali ne i efektivno, osnovna stabilnost prilika i sigurnost najjačih aktera svjetske politike koju je inače simbolizirala bipolarnost. Krajem kolonijalnog i bipolarnog sistema dobili smo jednu državu koja svojim vojnim potencijalima premašuje sve ostale; dobili smo međunarodni politički sistem u kojem se najznačajnije odluke donose bilo u uskom klubu nekolicine najbogatijih država, ili u špici svjetskog managementa i vlasništva koja obuhvaća i Svjetsku banku i Svjetsku trgovinsku organizaciju; dobili smo globalnu prevlast ekonomskih odnosa kasnog kapitalizma kakvu je prije sto godina nagovještala Rosa Luxemburg, kada je upozoravala da se odnos između proletarijata i kapitalista iz unutarnacionalnog pretvara u globalni odnos. Takva svjetska podjela na bogate i siromašne i jest inspiracija antiglobalizma, ili bar onog njegova dijela koji bi htio na globalizaciju odgovoriti svjetskom revolucijom i njezinim neminovnim sastavnim dijelom, revolucionarnim nasiljem.

Međutim, kaos, nestabilnost i nesigurnost, kao i širenje svih vrsta nasilja, a posebno onih koje označuju kraj svakog monopola države na upotrebu nasilja, s druge strane, motiviraju ljude na prihvaćanje bilo kakve snage koja bi mogla uvesti nešto reda, postaviti pravila za sve važeća, te stvoriti barem onoliko sigurnosti koliko je potrebno da se ponovno može misliti o važnijim stvarima od svjetskog poretka i svjetske historije: o tome, kako ja i moji najbliži možemo preživjeti, kako ostvariti vlastitu sreću i kako se pripremiti za neminovnu vlastitu smrt, a ujedno osigurati opstanak svojoj djeci i unucima. Trenutno, nesigurnost i strah jači su podsticaj u razmišljanju od slobode i demokracije kao polazne osnove. Svjetska politika i globalna privreda ne nastupaju u našim očima kao javno dobro što bi kao građani svijeta morali uzeti u vlastite ruke, nego kao nešto što bi veoma rado prepuštali nekome tko je sposoban unijeti nešto reda i sigurnosti u globalno okruženje. Bar za sada, prva opcija globalizma nije svjetska demokracija, već globalni Imperij. Gledano iz zapadne perspektive, postoje dvije opcije u konkurenciji: monocentrizam i policentrizam. Monocentrizam koji predstavlja nacionalnu politiku SAD prihvaćaju i neke druge zemlje, dok je policentrizam ponuda jednog broja europskih zemalja, ali i opredijeljenje pojedinih drugih kontinentalnih aspiranata na učešće u policentričkom Imperiju, na primjer Kine ili Japana. I jedna i druga opcija danas su na djelu,

malo u međusobnom suprotstavljanju, malo u međusobnoj saradnji, te imaju dosta zajedničkog.

Prvo, i jedna i druga priznaju da Sjedinjene Američke Države danas, iako nisu neprikosnoveni ekonomska velesila, jedine posjeduju dovoljno snage i volje da mogu održavati imperijalni svjetski poredak. Policentrička politika dodaje da, ipak, SAD nisu sposobne taj poredak održavati bez učešća i pomoći ostalih velikih i bogatih nacionalnih država, dakle, da se globalnim Imperijem ne može upravljati samo nagomilanom snagom i nasiljem, te zbog toga ne isključivo iz Bijele kuće i Pentagona, nego je potreban određeni zajednički dogovor veće grupe bogatih i snažnih zemalja, uz uvažavanje da svaka od njih održava stabilnost i sistemske vrijednosti u okvirima vlastita dvorišta, držeći u šaci podređene manje države i regije. Već se iz toga vidi što je jednoj i drugoj opciji suštinski zajedničko: one teže institucionalizaciji razlika između bogate i snažne manjine, i siromašne a nemoćne većine svijeta kao stabilnog i održivog globalnog političkog, ekonomskog i kulturnog sistema. Moglo bi se reći da bi sve one htjele, ustvari, održati postojeće odnose kasnog kapitalizma kao poretka sposobnog reproducirati samoga sebe. Pored razlike između monocentrizma, koji cijeli svijet promatra kao svoje nacionalno dvorište, te policentrizma, koji bi dvorišta rasporedio na više kućepazitelja iste kompanije, tu je još jedna razlika: SAD ulažu svoju snagu, nacionalni elan i patos, pa i spremnost na žrtve, te proglašuju upotrebu sile nužnim načinom održavanja kakvog-takvog poretka, dok bi posebno neke od zemalja Europske unije »to« radile na civiliziraniji način, upotrebom globalne strukture moći, a ne neposrednim vojnim nasiljem i drugim oblicima prisile. Iz ovakvih odnosa, pitanje demokracije – ukoliko prihvatimo da je to u svim situacijama najpovoljniji politički sistem koji održava sigurnost i stabilnost, te ujedno omogućuje realno najviši mogući stupanj stvarno mogućeg blagostanja ljudi – ima barem dva podpitanja.

Prvo podpitanje glasi: »Je li reprezentativna demokracija politički sistem koji može i koji bi ujedno i trebalo da postane univerzalni sistem primijenjen u svim državama?« Drugo: »Da li je reprezentativna demokracija politički sistem koji može i koji bi trebalo da postane internacionalni, globalni politički sistem koji omogućuje da čovječanstvo upravlja samim sobom?« Međutim, i jedno i drugo pitanje samo po sebi vode prema uvažavanju šireg okvira ekspanzije europske, odnosno zapadne modernosti. Ona rezultira u globalnosti kao sveopćem okviru povezanosti koji prekoračuje sve granice nacionalnih država i internacionalnih odnosa između njih; ona je samostalni i prevladavajući faktor globalnog političkog, ekonomskog i kulturnog zajedništva. Ne radi se, dakle, o *za* ili *protiv* globalizacije: sve što pojam globalizacije može označavati već je tu. Radi se o mogućnosti reforme sistema ili alternative sistemu koji dominira.

Mislim da mnogi koji danas predlažu rješenja čine dvije pogreške. Prva je da se reprezentativna demokracija nacionalne države europskog ili američkog tipa uzima kao mjerodavni univerzalni model, prema kojemu ne samo da bi se morale upravljati suvremene države svaka ponaosob nego bi mogao neposredno poslužiti i kao model za globalnu demokraciju, o kojoj se onda govori kao o nekakvoj svjetskoj nacionalnoj državi cjelokupnog čovječanstva. Druga je da se westphalski model međunarodnih odnosa, u kojemu nacionalne države nastupaju kao osobe, dakle upravo model koji se globalizacijom počeo urušavati i raspadati, i dalje uzima kao osnova uređenja budućeg svijeta u kojemu bi, makar i malo manje suverene, na-

cionalne države trebale ostati centralne i jedine ravnopravne osobe koje se pojavljuju na sceni globalne vladavine kao njezini stvaraoci i izvršitelji.

Meksička znanstvenica Katya Mandoki dobro sažima komponente modernosti koje predstavljaju motornu snagu i sadržaj te ekspanzije:

»Modernost karakteriziraju tri dominantna modela, od kojih svaki po redu kontrolira ekonomsku, tehnološku i političku stranu socijalnih sistema: kapitalizam, industrijalizam i nacionalizam.«¹

Demokracija predstavlja, unutar tih modela, optimalnu političku strukturu nacionalne države u uvjetima kapitalističke ekonomije, industrijalističkog progresa i nacionalističke imaginacije; u globalnim okvirima danas ulogu nositelja ekspanzije, uprkos obilju izvozne ideologije demokracije i ljudskih prava, zastupa, prije svih političkih ustanova i prava, snaga slobodne trgovine i neometanog protoka robe i kapitala, koja prekoračuje sve nacionalne granice i o kojoj se ne mogu više donositi političke odluke u okvirima nacionalne države, kao što je to bio slučaj kada se u 19. stoljeću moglo birati između slobodne trgovine i zaštitnih carina, odnosno »zatvorene trgovačke države«.²

Ako po strani ostavimo ekonomsku i industrijsku snagu, na pitanje što je davalo tom procesu ekspanzije jednog tipa kulture u globalnu kulturu cjelokupnog čovečanstva političku snagu, obično se odgovara sloganom »westphalski sistem«. Time se podrazumijeva stvaranje nacionalnih država umesto Imperija, te međunarodni sistem odnosa između tih nacionalnih država u kome one nastupaju kao osobe. Zbog toga se danas i govori o kraju »westphalskog sistema«, jer nacionalne države, bile one jake ili slabije, ne mogu više održavati monopol na svoj teritorij i svoje stanovništvo, pa čak niti monopol na upotrebu nasilja kao osnovu svojega suvereniteta. Demokracija je, doduše, postala jedina prihvatljiva mogućnost uređenja nacionalne države, posebno poslije kraha komunizma i bipolarnog svjetskog poretka, ali je u međuvremenu stradao suverenitet nacionalne države, što dovodi do osjećaja nesigurnosti, ugroženosti i kaotičnosti, jer se bitni parametri nacionalnog života stvaraju, donose i sprovode izvan okvira nacionalnog suvereniteta i njegova eventualnog demokratskog političkog sistema, a uglavnom i izvan kontrole javnosti, posebno demokratske. Ako nacionalne države još predstavljaju osobe međunarodnih odnosa, tu su prisutne i mnoge druge osobe – fizičke ili metafizičke, pravne ili samozvane – koje nastupaju kao donositelji i sprovoditelji najznačajnijih odluka. To je ona strana globalizma protiv koje se dižu antiglobalistički protesti i kojom se hrani zahtjev za globalnu, kozmopolitsku demokraciju. Sistem međunarodnih odnosa s nacionalnim državama kao osobama s pravima i dužnostima, koji bi se na svjetskoj razini mogao uporediti s demokracijom kao optimalnim uređenjem nacionalne države, jamčio je tim likovima, dakle nacionalnim državama, određenu međusobnu ravnopravnost, koja bi se mogla tretirati kao internacionalna demokracija, s uvažavanjem suvereniteta svake pojedinačne nacionalne države i prihvaćanjem načela: jedna država – jedan glas. Realnost takve slike međunarodne političke zajednice uvijek je bila upitna, ali je danas gotovo sigurno već počela nestajati. Repräsentativna demokracija, dakle, nije bila ona privlačna snaga koja je uvlačila u proces modernizacije nove i nove nacije, te nije ona snaga koja kroz međunarodne odnose nacionalnih država održava i uređuje ekspanziju kulture kasnog kapitalizma. Čime se, onda, prekoračivao »civilizacijski prag« i kako se ulazilo u modernizaciju?

Doista, konkretan i točan odgovor može se naći u radovima Johna Stuarta Milla, dakle u redovima i između redaka najimpozantnijeg zagovornika modernog liberalizma:

»Stanje različitih zajednica, promatrano s točke kulture i razvoja, razvrstava se prema dnu do uvjeta koji su jedva nešto iznad najviših zvijeri. Naravno, i gornji je dio skale popriličan, a buduće moguće širenje još veće. Zajednica se može razviti iz jednog od takvih stupnjeva na viši pomoću različitih utjecaja, a među prvima jest vladavina kojoj su podvrgnuti... Zbog toga (da ponovim raniji primjer) narod u stanju divlje neovisnosti u kojoj svatko živi za sebe, izuzet osim kroz prilagođavanje o bilo kakvom vanjskom nadzoru, praktički je nesposoban napraviti bilo kakav napredak u civilizaciji *sve dok nije naučio slušati*. Neophodna vrlina vladavine koja se uspostavlja nad ljudima takve vrste jest *nametnuti poslušnost*. Kako bi za to bila sposobna, ustav takve vladavine mora biti skoro ili posve *despotski*. Uređenje koje bi bilo na neki način narodno, zavisno od dobrovoljnog potčinjavanja individualne slobode djelanja različitih članova zajednice, bio bi promašaj u prihvatanju prve lekcije koja je potrebna tim *učenicima* na tom stupnju njihova napredovanja... Da ponovim, necivilizirane rase, a najhrabrije i naj-snažnije i više nego ostale, odbijaju kontinuirani radni napor neuzbudljive vrste. Sva stvarna civilizacija, međutim, traži tu cijenu: bez takvog rada niti se može duh disciplinirati za navike što ih traži civilizirano društvo, niti se može materijalni svijet pripremiti da bude spreman za prihvatanje takvoga društva... Zato je potrebno da makar *osobno ropstvo* označava početak industrijskog života i prisiljava najbrojniji dio zajednice da mu takav život predstavlja isključivu preokupaciju, kako bi ubrzali tranziciju ka boljoj slobodi od one sadržane u sukobima i razbojništvu.«³

Ako uspijemo na trenutak zaboraviti kako nas takav nastup vrijeđa kao ljude i nacije koje su bile pa i danas ostaju objekt tog odgoja za modernitet, te ako ostavimo po strani britansku kolonijalnu uzvišenost – koja je danas politički nepodobna na riječima, iako je i dalje točna po opisu prilika – dobivamo opis procesa stvaranja i ekspanzije moderne kulture zajedništva koja proizvodi slobodne ekonomske, industrijske i političke subjekte tako da ih nauči da svojom vlastitom voljom održavaju kult(uru) rada i poslušnosti. Prosvjetiteljstvo kao pokret može se, naravno, opisati mnogo prijatnijim rječnikom i prihvatljivijim slikama, ali je Mill taj isti proces samo okarakterizirao iz jedne druge, mnogo praktičnije i konkretnije perspektive.

I kao što je kolonijalizam u svojim različitim oblicima neposredne okupacije, posredne dominacije ili naprosto hegemonije, jedna strana tog procesa koja se danas sve više i više vraća na scenu u novim formama, tako je nacionalistička strast stvaranja progresivnih nacionalnih država, koje se ravnopravno uključuju u globalni modernitet, ona druga strana. Ono što je, uz sva ograničenja suvereniteta nacionalnih država, i danas upečatljivo jest da globalnost nema emotivnu snagu pripadnosti kakvu još uvek posjeduje nacionalizam u svim svojim pojavnim oblicima. Čovječanstvo teško da se može tretirati kao imaginarna zajednica srodna naciji. I u tom pogledu, paralelizam koji smatra da globalnost kasnog kapitalizma označuje nastup

1

Katya Mandoki, »The Aesthetic Production of National Cohesion«, referat na međunarodnom kolokviju Slovenskog društva za estetiku, Ljubljana 2002., str. 1 (neobjavljeni print; prijevod na slovenskom izlazi u reviji *Borec* 2004.).

2

Johann Gottlieb Fichte, *Zatvorena trgovačka država*, Nolit, Beograd 1979.

3

John Stuart Mill, »Considerations on Representative Government«, u: Isti, *Three Essays: On Liberty; Representative Government; The Subjection of Women*, Oxford University Press, Oxford 1975., str. 172–174.

vremena svjetske demokracije, ili pak vremena demokratskog uređenja globalnosti u kome nacionalne države nastupaju kao ravnopravne osobe, teško da se može osloniti na činjenično stanje koje bi mu išlo u prilog, i koje bi ga spriječilo da bude čista, dobromisleća *donkihoterija* ili revolucionarni projekt. I kao što »donkihoterije« djeluju nestvarno, revolucionarni projekti djeluju pored toga i opasno, jer se danas ne radi o tome da se unosi kaos u red, već obrnuto, da se donese nešto od uređenja u kaos.

Ima stoga, s druge strane, određenih karakteristika demokracije koje govore u prilog nemogućnosti reprezentativne demokracije da postane globalno uređenje, naime onih koje ukazuju da je demokracija kakva nastaje u europskom modernom dobu neprestano povezana s razgraničenjem na one koji joj pripadaju, one koji su njezin objekat upravljanja, te one koji predstavljaju njezino manihejski suprotstavljeno Drugo. Govoreći jednostavnijim jezikom, da bi se reprezentativna demokracija afirmirala kao politički sistem, ona je nerazdvojivo povezana s razgraničenjem na demokratsku zajednicu »nacije«, koja je nositelj političkih prava kao kolektiv i kao zbroj pripadajućih joj individuuma. S one strane tog razgraničenja ostaju one individue kojima nije priznat status subjekata demokracije, iako zaposjedaju isti teritorij, ili čak žive u istoj nacionalnoj zajednici, ali u svojstvu predmeta upravljanja, ili potpomažu uspostavljanje demokratske političke zajednice, kao i oni s *one strane* granice koji je ugrožavaju. Reprezentativna demokracija, politički sistem razvijen u američkom i europskom modernitetu kao još jedan izvozni artikl globalne ekspanzije, takva kakva jest nije u stanju postati globalno demokratsko uređenje jer, da bi mogla djelovati, mora imati i one individue koje joj bez prava pripadaju, kao i zajednice koje uspostavlja kao svoju barbarsku konkurenciju, suprotnost i opasnost. Iz modela reprezentativne demokracije, primjerenog nacionalnoj državi, ne može se doći do modela globalnog demokratskog Imperija, a iz modela međunarodnih odnosa, koji je stvarni »univerzalni« model su-života nacionalnih država – imale one ovakvo ili onakvo političko uređenje – ne može se doći ni do globalne demokracije niti do ovladavanja globalitetom koji, ustvari, predstavlja politički problem sadašnjosti.

Odgovarajući na osnovno pitanje povijesti propadanja Rimskog Imperija, može li jednaka sudbina zadesiti i europsku civilizaciju, Edward Gibbon ustanovio je da se to ne može desiti. Europska civilizacija nije Imperij kojom se upravlja iz jednog centra, obogaćenog do opuštenosti vrline, pa bi se ona mogla i uništiti. Naša je civilizacija, tvrdi Gibbon, takve sorte da joj se može uspješno suprotstavljati samo ona zajednica koja i sama poprimi karakteristike europske civilizacije. Da bi barbari mogli ugroziti europsku civilizaciju, moraju sami postati civiliziranima. Iako Europa, odnosno njezine nacionalne države mogu izgubiti svjetsku hegemoniju, civilizacija zbog toga neće propasti. Ali, ako demokracija jest dio te civilizacije i zbog toga ne može propasti, ne mogu propasti niti njezini neprijatelji, ako zbog ničeg drugog a ono zbog toga jer se ona održava i reciklira proizvodeći svoje neprijatelje. U principu, obuhvaćajući krug reprezentativne demokracije uključuje u *demos* one kojima se može priznati da su postali subjekti, dakle da su svladali osnove civilizacije o kojima je govorio John Stuart Mill: sposobni su odreći se jednog dijela svoje osobne slobode, te da zbog zajedničkog dobra rade preko granice zadovoljavanja, baveći se neatraktivnim radom potrebnim za zajednicu. Ono što bi moglo biti problematično u ideji reprezentativne demokracije kao globalnog uređenja, kojemu pripada vjerodostojnost, odnosno legitimitet u očima većine njezina građanstva, dakle,

nije sama reprezentativna demokracija, već kozmopolitska pretpostavka da globalna demokracija znači bezkonfliktno uključenje svih ljudi i njihovih zajednica u jednu veliku čovječansku zajednicu bez podela na one koji joj pripadaju i one druge, kao i pretpostavka da je globalno demokratsko uređenje moguće samo kao produžetak sistema nacionalnih država i internacionalnih institucija, koje su u suštini rezultat nastupanja nacionalnih država kao subjekata globalne demokracije.

Kao što je teško očekivati kozmopolitsku demokraciju kao dan u kome su svi ljudi bijeli, teško je i očekivati da se može doći do globalne demokracije putem reprezentativne demokracije, u kojoj bi (jedini) subjekti, dakle »međunarodni narod«, bile nacionalne države. A upravo je to pretpostavka kozmopolitskih ideja, s jedne, i ideja globalnog Imperija, s druge strane. Dok kozmopolitske ideje zamišljaju globalnu demokraciju kao reprezentativni sistem u kojemu je polazišna točka individuum kao građanin globalnog svijeta, polazna je točka ideje o globalnom Imperiju jedan nacionalni centar sa snagom održavanja globalnog uređenja, ili skup takvih centara sastavljen od većeg broja nacionalnih država, koje bi međusobno podijelile svijet na pojedina »dvorišta«.

Ono zbog čega veseli neočekivana zaokupljenost, čak i filozofa, konkretnim pitanjima globalnog uređenja jest što je to znak da je globalnost postala javna stvar – *res publica*, i to na način koji je udaljava od klasične podjele – koja još važi u svim medijskim vijestima – na međunarodne i lokalno-nacionalne odnose. Ta hijerarhija više ne vrijedi, kao što ne vrijedi više niti slogan »Misli globalno, djeluj lokalno!«, koji tu podjelu prihvaća. Linija razgraničenja na kojoj započinje diskusija, pa i stvarni sukob o globalnoj reprezentativnoj demokraciji, označuje novu podjelu između javnog i privatnog (nacija postaje, naime, u globalnosti jedna privatna zajednica), te globalizira dvostruki karakter reprezentativnosti: ona reprezentira *demos*, ali je i reprezentativna tako da svoj vlastiti *demos* reprezentacijom i razgraničenjem tek stvara. Kako procesi i posljedice globalizacije postaju javna stvar, tako se tek stvara globalna ljudska zajednica kao *res publica*.

Problem na koji je vjerovatno najupečatljivije upozorio pokret antiglobalizma jest da je ono lokalno barem uvjetno već javna stvar, dok je ono globalno u principu privatno. U kakvom smislu? Za stvari nacionalne države prihvaća se da su nužno predmet javne rasprave i u javnosti pripremanih, donesenih i sprovedenih odluka. Za stvari koje imaju globalni karakter važi da se diskutiraju, pripremaju, donose i sprovode kao privatna stvar različitih ekonomskih, industrijskih i političkih subjekata od nacionalne države – koja nastupa u međunarodnim odnosima kao privatna osoba – do multinacionalnih kompanija, globalnih medija, svjetskih banaka i drugih ustanova, koje sve odreda djeluju kao da se njihov interes korištenja globalnog svijeta ne tiče ničega drugog osim njihova apartnog, privatnog interesa. Izlazak iz situacije u kojoj su, faktički, upravo globalne razine odlučivanja privatna stvar globalnih nositelja snage i moći kapitalizma, industrijalizma i nacionalizma, jest najpreči zadatak na putu koji vodi k demokratskom, reprezentativnom ovladavanju globalnim procesima. Privatizacija globalnog postigla je terorističkim napadima i ratom u Iraku određenu kulminaciju koja iziskuje odgovor.

Demokracija, kao uzvišeno ime opterećeno ideološkom konotacijom što spriječava efikasnu kritiku – neraskidivo povezana s nacionalnom državom i internacionalnom ekspanzijom hegemonije Zapada, »prazno mjesto« afir-

macije korumpirane političke klase u očima građanstva – nije jedina i najbolja polazna točka za razgovor o globalnom uređenju javnih stvari čovječanstva. Kada se pojavljuje kao zahtjev da se pojedina nacionalna država iz zle sile pretvori u normalnu demokraciju uključenu u sistem međunarodnih odnosa, to nije samo izvoz stranog modela na nove teritorije nego i zahtjev da takva država bude nesuverena u odnosu na potrebe globalnog procesa reprodukcije kapitala, da je, dakle, »otvorena«, nesuverena država.

U čemu bi onda bio zadatak filozofa? U prekoračenju ograničenosti reprezentativne demokracije s nadovezivanjem na, ako se tako smije reći, *pred-demokratske* tradicije demokracije i republikanizma: »preddemokratske« u smislu nadovezivanja na one političko filozofske tradicije koje predhode, ili kritički prate veliki spoj političkog moderniteta između demokracije i reprezentacije u okvirima nacionalne države, koji je ispunio zadatak da se stvori sigurna situacija što u svom temelju ima osiguravanje rada koji stvara profit, te subjektiviteta koji bez otpora uzima na sebe dana pravila igre. Nema ničeg lošeg u toj tradiciji reprezentativne demokracije, naprotiv, ali ta je tradicija jedva upotrebljiva za situaciju u kojoj u globalnim okvirima nema pravila igre, koja, dakle, u globalitetu prijeti situacijom »prirodnog stanja«, stanja u kome se privatna sila, a ne javna moć, pojavljuje kao osnovni način afirmacije različitih interesa. Ustvari, problem nije u tome kako unutar danog sistema, koji je prevladao sve svoje teritorijalne i sistemske granice, izmisliti način upravljanja globalnim svijetom. Problem je u tome kako nužni prijelaz od jednog sistema vladavine (»westphalski sistem«) u drukčiji sistem vladavine održati u relativno nenasilnim i nekatastrofičnim okvirima (problem prijelaznog perioda, moglo bi se reći s određenom ironijom), pa tek onda pitanje »budućeg uređenja«. Ustvari, ono »buduće globalno uređenje« što ga je potrebno uspostaviti odmah, upravo je uređenje koje će ovladati eksplozivnim konfliktima i spriječiti mogućnost – posve realnu! – velikih katastrofa, bile one političko-ratne, ekonomske ili ekološke. Da li se to može u ovom trenutku postići samo čistom i grubom upotrebom nasilja, koja je prevladavala i u prvom razdoblju ekspanzije Europe i Zapada? Čini se da je to odgovor najveće svjetske vesile i njezinih saveznika, pa i brojnih stručnjaka za proučavanje historijskih procesa. Ako je tako, filozof može samo poručiti velikom Aleksandru da mu se makne sa sunca, kako bi nastavio svoj posao. Ali ako nije tako?

U takvim prilikama nije prva stvar suprotstaviti se globalnom Imperiju – koji već zadobiva i konkretne institucionalne okvire – kritičkim psovanjem i, ujedno, ostajanjem pri međunarodnim odnosima kao odnosima nacionalnih država u poziciji ravnopravnih osoba svjetske demokracije. Konkretni institucionalizirani imperijalni okviri, koji su već na djelu, uključuju, na primjer, nastajanje udvojenog međunarodnog prava, gdje jedno pravo važi za hegemonu imperijalnu snagu kakva je danas prije svega SAD, dok drugo važi za sve ostale. Ta podjela na imperijalno pravo koje štiti reprezentanta snage održavanja globalnog uređenja i cjelokupne sigurnosti, te na »ius gentium« koji važi za sve ostale – dakle, raspadanje međunarodnog pravnog sistema na dvije svoje komponente – već je na djelu, a postupno će biti i prihvaćeno, ako ni zbog čega drugog onda zbog toga što se toj podjeli većina neće moći suprotstaviti.

Za djelatno suprotstavljanje već postojećem globalnom Imperiju najznačajnije je nicanje republikanske vrline, koja argumentom zajedničke odgovornosti i globalne međuovisnosti svakog pojedinca i svake pojedinke traži i

univerzalna, globalna jednaka prava, i to ne samo famozna ljudska prava nego *sva prava*, prava građanstva globalne javne stvari – *res publicae*. Put k njoj vodi kroz de-privatizaciju globalne moći, koja neće biti njezina nacionalizacija već njezina *republikanizacija*.

Lev Kreft

Republic and Freedom

Community, as the public concern of all grown men, and their personal *freedom* in the privacy of production and family, are two fundamental values of modernism, framed in representative democracy and national state as models of rule. Transgression of the limitations of participation in community and transformation of private relations into a public question, along with the impossibility of representative democracy to produce its *demos* and along with the sovereignty of the national state being corroded, leads to seeking new, universal and global values and institutions.